

Hoe ouders en jongeren kunnen bijdragen aan jeugdhulp en onderwijs

In samenspraak beslissen

In de wereld van jeugdhulp en onderwijs is toenemend aandacht voor 'shared decision making'. Maar hoe voer je in een cultuur waarin relaties veelal ongelijkwaardig zijn, een gelijkwaardig gesprek? Ga dan uit van de principes van cocreatie, betogen Linda van Laarhoven en Huub Purmer.

Door **Linda van Laarhoven & Huub Purmer**

'Er is de ambitie om ouders en jongeren te betrekken. In de praktijk is het toch lastig hieraan vorm te geven in de huidige cultuur, om het zo vorm te geven dat ouders en jongeren gestimuleerd raken om dat gesprek aan te willen gaan. Het moet echt van bottom-up

komen in de organisatie en je moet iemand hebben die weet hoe je dat gaat trekken,' aldus een jongere.

Met de transitie in de jeugdhulp (2015), de daarbij behorende wettelijke kaders (Jeugdwet, 2015) en de door NVO, BPSW en NIP (2015) ontwikkelde richtlijn *Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp* (afgekort tot *Samen Beslissen*) werd het belang van inspraak van ouders en jongeren nadrukkelijk onderstreept. Maar bovenstaande quote is veelzeggend. De ambitie is er, maar het is een grote uitdaging om, in een cultuur waarin relaties veelal ongelijkwaardig zijn, een gelijkwaardig gesprek te voeren. Wij zien op basis van drie experimenten die gedaan werden bij iHUB, een organisatie voor gespecialiseerde jeugdhulp, jeugdzorg+ en speciaal onderwijs, echter wel degelijk mogelijkheden (zie kader). In genoemde experimenten dachten ouders, jongeren en professionals aan de hand van cocreatie samen na en ontwikkelden ze samen plannen voor hun organisatie.

Cocreatie: uitgangspunten en werkwijze

Mensen creëren betekenis in onderlinge interactie en dialoog. Wiersma en Swieringa (2017) noemen deze samenwerking 'cocreatie'. Een belangrijk doel daarvan is het realiseren van oplossingen. Tijdens de drie experimenten werd gewerkt volgens de principes van cocreatie en gebruik gemaakt van daarbij passende werkvormen en methodieken. Uitgangspunten

van cocreatie zijn (1) bijdragen aan een zinvol doel, (2) focus op verbinding en (3) samenwerken op basis van tijdelijke, werkbare overeenstemming.

De mogelijkheid bij te dragen aan een zinvol doel zet mensen aan tot actie: cocreatie steunt op de invloed die mensen ervaren. Wanneer mensen oprecht het gevoel hebben dat hun stem het verschil maakt, zijn ze geïnteresseerd om bij te dragen (Holman et al., 2007). In cocreatieve processen heeft iedere betrokkene invloed. Tijdens de 'meet-ups' bijvoorbeeld werden ouders, jongeren en professionals uitgenodigd mee te denken over de toekomststrategie van de organisatie. Aan ouders en jongeren werd niet gevraagd hun verhaal vanuit de slachtofferpositie te vertellen, waar anderen vervolgens mee aan de haal zouden kunnen gaan. Integendeel: zij kregen de vraag om samen met professionals de kernwaarden uit de missie en het daarbij behorende ideaalbeeld van de organisatie te concretiseren voor de praktijk.

Focus op verbinding tussen de betrokkenen is een belangrijke voorwaarde voor het welslagen van cocreatieve processen. Het gaat daarbij om onderling contact maar ook over contact met de eigen behoeften en ambities, die vervolgens in een 'waarachtige dialoog' gedeeld kunnen worden. Als wat een betrokkene deelt geen reflectie is van wat hij écht denkt en voelt, dan censureert hij zichzelf en is de dialoog gebaseerd op drijfzand (Wiersma & Swieringa, 2017). Tijdens de Shared Decision Day (zie kader) bijvoorbeeld, waren ouders, jongeren en professionals niet alleen elkaars gesprekspartners, maar ook begeleiders van dialogen. In die rol zagen ze erop toe dat de gesprekken waarachtig verliepen en niet zouden ontaarden in een zogenaamde Poolse landdag.

Adobestock163651125

Het uitgangspunt van *samenwerken op basis van tijdelijke, werkbare overeenstemming* is gebaseerd op de aanname dat er in een groep, organisatie of gemeenschap voldoende kennis en wijsheid aanwezig is om te beslissen wat er moet gebeuren. In hierop gebaseerde werkvormen en methodieken heeft niet één expert het ‘monopoly op de waarheid’, maar gaat het om de betekenis die alle betrokkenen geven aan wat er gebeurt. Dit vraagt van alle deelnemers bereidheid om bestaande verschillen tussen (groepen) mensen te erkennen en over bestaande grenzen en rolverwachtingen heen te stappen om samen waarde toe te voegen. Ten behoeve van dit uitgangspunt hadden de driehonderd aanwezigen op de Shared Decision Day bijvoorbeeld allemaal een naamkaartje met alleen hun voornaam erop. Daardoor wist men van elkaar uitsluitend dat zij mede-deelnemers waren en wilden bijdragen aan verbetering. Dat verkleinde de afstand en overbrugde verschillende belangen en dat droeg weer bij aan de openheid van de gesprekken.

Onderzoeksofzet en resultaten

Na de drie experimenten hebben we ruim twintig ouders, jongeren en professionals geïnterviewd, die allemaal aan minimaal twee experimenten hadden meegedaan. Daarbij hebben we gebruik gemaakt van waarderend (actie-)onderzoek (Masselink et al., 2020). Deze manier van onderzoek gaat uit van een positieve insteek en richt zich op de concrete ervaringen van betrokkenen. We kozen deze benadering omdat het een cocreatieve aanpak is. We vroegen de respondenten hoe het betreffende experiment was verlopen en wat zij zagen in de samenwerking tussen ouders, jongeren en professionals.

We vroegen wat de activiteiten betekenisvol voor hen maakten en waarom. Ook wilden we weten of de ervaringen die ze opdeden tijdens de experimenten invloed hadden gehad op hoe ze later naar de organisatie waren gaan kijken. Dit resulteerde in onderstaande inzichten.

Jongeren en ouders vonden dat hun inbreng onvoldoende gewaardeerd wordt door professionals. Veel jongeren, ouders en professionals vertelden tijdens de interviews spontaan over hoe zij de huidige samenwerking in de hulpverlening ervaren. Jongeren en ouders vinden dat zij onvoldoende stem hebben als het gaat over hulpverlening en onderwijs. Professionals onderschrijven dat. Het zou, aldus een ouder, beter zijn als er ‘niet over, maar mét mensen gedacht wordt.’ De beslissingsmacht in deze situaties lijkt voor jongeren en ouders gering. Niet alleen voelen zij zich niet gehoord, zij vertellen ook dat het iets doet met hen en de manier waarop zij naar zichzelf kijken. Het maakt dat zij zich klein voelen, boos, verdrietig of afgestompt. Ouders, jongeren en professionals labelden de samenwerkingsrelatie binnen de experimenten als gelijkwaardig. Dat is anders dan hoe zij de reguliere hulpverlening beleven en wordt als belangrijk ervaren. Een jongere zei: ‘Voor een goede samenwerking is het belangrijk dat je gelijkwaardig bent, de macht met elkaar deelt.’ Dat gevoel van gelijkwaardigheid ontstaat doordat ouders en jongeren merken dat er naar ze geluisterd wordt, ervaren dat hun inbreng er echt toe doet en doordat ze zelf onderwerpen konden agenderen. Een jongere zei bijvoorbeeld over een regiodirecteur die deelnam aan een meet-up over de missie van de betreffende organisatie: ‘Ze was geïnteresseerd. Ouders

en jongeren werden niet in een aparte positie gezet, maar waren onderdeel van het gesprek, zodat zij daadwerkelijk in de inhoud meegenomen werden.'

Door de manier van samenwerken veranderden de beelden die deelnemers van elkaar of zichzelf hebben. Verschillende ouders, jongeren en professionals vertelden dat tijdens de experimenten, beelden over elkaar en over de onderlinge samenwerking veranderden. Zo zei één van de deelnemende professionals over de deelnemende ouders: 'Goede capabele mensen, goed opgeleid. Ik was er echt van onder de indruk, ik dacht nog hoe we kritisch moeten blijven en hoe slecht we dit weten te benutten. Het merendeel van de ouders is coöperatief.' Een ouder vertelde dat het veranderde beeld dat hij kreeg van professionals hem helpt in overleg met hulpverleners van zijn kind: 'Bij explosieve situaties in de jeugdzorg kon ik mezelf beter verplaatsen in de professionals.' Een factor die bijdroeg aan de veranderende beelden is het feit dat jongeren en ouders een andere rol kregen. Een professional verwoordde het zo: 'Wat ik ouders zag doen! Jullie hadden hun een rol gegeven, niet van aanklager maar ook van maker. En ze gingen daar gewoon maken.'

Deelnemers gingen elkaar meer als gelijken zien. Geïnterviewden vertelden dat zij elkaar meer als gelijken gingen zien en elkaars inbreng waardeerden. Soms omdat anderen een heel ander perspectief hadden dan zichzelf. Juist het combineren van perspectieven werd als een verrijking gezien. 'De drie-eenheid is van belang: ouder, jongere en jeugdzorgprofessional. Er zit veel energie in deze drie-eenheid. Met het bundelen van krachten kom je veel sneller tot een resultaat, in plaats van ik leg op. [...] er ontstaat veel synergie als ouders en jongeren betrokkenen worden,' aldus een ouder.

De geïnterviewde deelnemers zagen samenhang tussen de principes en werkwijzen van cocreatief werken en de veranderde machtsbalans. Een ouder zei: 'Ik ben enorm dankbaar voor deze momenten, [...] dat we ons niet alleen hoeven te voelen, maar vooral dat we geen slechte mensen zijn.'

Het onderwerp waarover gesproken werd, deed ertoe voor de deelnemers. De geïnterviewden vertelden het onderwerp – niet de hulp of het onderwijs die zij of hun kind kregen, maar het grotere geheel – van belang te vinden. Een professional zei: 'Het onderwerp maakt het verschil. Omdat je ze betreft bij een groter onderwerp. Het gaat niet over jou of over de hulpverlening.'

Ouders en jongeren voelden zich door de experimenten empowered. Dit ontstond doordat tijdens de experimenten expliciet om hun inbreng werd gevraagd, zowel bij het definiëren van problemen als het meedenken over oplossingen. Daarbij werd geen onderscheid gemaakt tussen ouders, jongeren en professionals en kregen ouders en jongeren andere rollen dan die zij in de hulpverlening gewend zijn. Zij werden als expert van hun eigen ervaring gezien. 'Het heeft me sterker gemaakt. Doordat jij mij vroeg om de rol van tafelvoorzitter op me te nemen en me te vragen bij activiteiten en jij mij daarbij helpt, voel ik me groter en sterker. Niet alleen als ouder maar ook als mens,' aldus een ouder.

Conclusie

De Jeugdwet en de richtlijn Samen Beslissen beogen de invloed van kinderen, jongeren en hun ouders op de in te zetten hulp te vergroten. Het was onze vraag of dat mogelijk is binnen een cultuur waarin de onderlinge verhoudingen meestal ongelijk zijn. Op basis van interviews met betrokkenen bij drie

DRIE EXPERIMENTEN

Tijdens de Shared Decision Day hebben driehonderd mensen (ouders, jongeren en professionals) op een co-creatieve manier oplossingen en verbeteringen bedacht voor van te voren opgehaalde vraagstukken, zoals vermindering van de administratieve last, samen beslissen en de overgang van achttien naar achttien-plus.

Het Expertpanel bestond uit ouders die op basis van eigen ervaringen oplossingen en verbeteringen aandroegen voor de hulp en het onderwijs binnen iHUB.

Tijdens meet-ups concretiseerden honderd mensen (ouders, jongeren en professionals) de door een extern bureau geschreven nieuwe missie en visie voor de praktijk in hulpverlening en onderwijs van iHub.

experimenten is onze conclusie dat dit in ieder geval op het niveau van de organisatie kan. De principes en werkwijzen van cocreatie spelen daarbij een cruciale rol: samen betekenis geven, focus houden op wat verbindt en vertrouwen hebben in de wijsheid van de groep. De vraag blijft welke invloed de tijdens de experimenten opgedane ervaringen hebben op individuele hulpverleningsrelaties. Een ouder vertelde dat de tijdens de experimenten opgedane ervaring op een positieve manier doorwerkt in de samenwerking bij de hulpverlening. Geïnterviewde professionals bevestigden dit.

Cocreatie kan, kortom, tot verandering leiden in de samenwerking tussen ouders, jongeren en professionals bij onderwerpen op organisatieniveau. Wij denken dat het werken vanuit de principes ervan daarnaast grote potentie heeft binnen de hulpverlening en het sociaal domein. Meer onderzoek daarnaar is nodig en urgent. Laten we deze spannende uitdaging – uiteraard in samenspraak – aangaan.

Dit artikel is gebaseerd op een onderzoek uit 2021 binnen iHUB, in samenwerking met het lectoraat Empowerment & Professionalisering van Hogeschool Inholland en Ouderpeil.nl en tot stand gekomen vanuit de Werkplaats Sociaal Domein Noord-Holland.

Linda van Laarhoven is cultureel antropoloog. Zij werkte voor organisaties in de jeugdhulp en het onderwijs, onder meer als teammanager en adviseur leren en ontwikkelen. Huub Purmer is docent/onderzoeker Social Work bij Hogeschool Inholland voor het lectoraat Empowerment & Professionalisering. Hij is gespecialiseerd in burgerinitiatief en bottom-up organiseren.

Bronnen

- Holman, P., Devane, T., & Cady, S. (2007). Appreciative inquiry a positive revolution in change. S. Holman, P., Devane, T., Cady (Ed.), *The change handbook*, 73-88.
- Kunneman, H. (2009). *Voorbij het dikke-ik*. SWP.
- Masselink, R., De Haan, J., Hugenholtz, N., Van Rossum, M., Schwippert, R.P. (2020). *Veranderen met appreciative inquiry*. Boom.
- Wierdsma, A. F. M., & Swieringa, J. (4e druk, 2017). *Lerend organiseren en veranderen. Als meer van hetzelfde niet helpt*. Noordhoff Uitgevers B.V.

